

*Голові разової Спеціалізованої вченої ради ДФ 58.082.024
доктору економічних наук, доценту,
професору кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Західноукраїнського національного університету
Горину Володимиру Петровичу*

ВІДГУК

офіційного опонента Шірінян Лади Василівни на дисертаційну роботу

Гузели Ірини Анатоліївни

на тему «Податкове регулювання страхового ринку України»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 07 «Управління та адміністрування»

за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Актуальність теми дисертаційної роботи

На мою думку, дисертаційна робота Гузели Ірини Анатоліївни, присвячена актуальним проблемам податкового регулювання страхового ринку України, є актуальною як у теоретичному аспекті, так й у практичному вимірі. Таке бачення спирається на наступні аргументи.

Податки є одними з головних фінансових інструментів держави, оскільки існує потреба в наповненні бюджету країни для вирішення багатьох соціально значущих питань. Важливо забезпечити оптимальні податкові взаємовідносини між державою та суб'єктами страхових відносин, адже, з одного боку, страхова галузь, виходячи з вимог Податкового кодексу, може понести досить великий податковий тягар і потребує зменшення ставок податку. Високі ставки податків призводять до високих цін (тарифів) на страхові послуги для кінцевого споживача, а тому стають неефективними і не доступними для більшості населення України. Крім того, високі ставки податків зазвичай індукують ухилення від їх сплати. З іншого боку, низькі ставки податку на доходи страховиків (на відміну від інших галузей економіки, де діють високі ставки) також призводять до ухилення від оподаткування юридичних осіб через залучення ними до схемних дій страхових компаній. Саме тому для розв'язання такої багатофакторної

проблеми актуальним стає пошук компромісного рішення щодо вибору бази і ставок оподаткування для страхових компаній в контексті гармонізації взаємовідносин держави та учасників страхового ринку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Зі змісту дисертаційної роботи випливає, що дисертація є складовою науково-дослідних тем Західноукраїнського національного університету: «Діджиталізація фіскального простору в контексті забезпечення національної безпеки України» (державний реєстраційний номер 0121U109486), «Фіскальні виклики та асиметрії в умовах трансформації публічних фінансів: українські реалії» (державний реєстраційний номер 0117U000146), «Пріоритети фіскальної політики України в умовах дивергенцій митно-податкових інститутів» (державний реєстраційний номер 012218U000765).

У межах наведених тем автором обґрунтовано концептуальні засади теорії і практики податкового регулювання страхового ринку, з'ясовано проблеми оподаткування його суб'єктів та окреслено перспективи розвитку з врахуванням світового досвіду.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Детальне ознайомлення зі змістом дисертації та переліком опублікованих праць автора дає змогу зробити висновок, що більшість положень, які характеризуються науковою новизною, базуються на використанні загальновідомих методів і визнаних методологій дослідження. Сформульовані наукові положення та висновки в цілому узгоджуються з відомими даними інших досліджень, а обраний предмет і об'єкт наукового дослідження обумовили цілісний розгляд проблеми. Висновки і рекомендації ґрунтуються на опрацюванні наукових розробок вітчизняних та зарубіжних дослідників.

Автором опановано статистичні дані, що відображено в додатках дисертації (Додатки Г, Д, Е, Ж, К, Л, М, Н, П, Р, С, Т).

Достовірність основних наукових положень дисертаційної роботи підтверджується їх публікаціями у наукових фахових виданнях, апробацією на

конференціях, використанням у практичній діяльності державних установ, Асоціації страховиків, а також у навчальному процесі Західноукраїнського національного університету (Додаток X).

Згідно з викладеним у вступі дисертації, апробацію наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в роботі, здійснено на 13 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, наукових форумах, круглих столах які відбулися в 2018 - 2022 роках в містах: Київ, Одеса, Острогозьк, Тернопіль, Харків, Черкаси.

Кількість, обсяг та зміст друкованих праць відповідають вимогам щодо публікації основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії та надають авторці право на публічний захист результатів дисертаційної роботи. Зазначене вище дає підстави зробити висновок про самостійність, наукову новизну роботи, використанні авторкою власних підходів до виконання визначених завдань.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація Гузели І. А. відповідає спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 та пп. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Дисертацію написано українською мовою, стиль викладення матеріалу – науковий. Зміст та структура дисертаційної роботи відповідають задекларованим меті та завданням. Висновки дисертації відповідають поставленим завданням. Оформлення дисертації відповідає вимогам, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40.

Відсутність (наявність порушення академічної доброчесності)

Ознайомлення з дисертацією та науковими працями Гузели І. А. дає підстави зазначити, що авторкою дотримано принципи та норми академічної доброчесності. Порушень академічної доброчесності у дисертаційній роботі не виявлено, подано посилання на відповідні джерела з дотриманням норм законодавства про авторське право.

Повнота викладу основних наукових результатів дисертації в опублікованих працях

Основні наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи достатньо повно висвітлені у наукових публікаціях здобувачки. За результатами дисертації опубліковано 20 наукових праць, з них: 1 колективна монографія; 4 статті у наукових фахових виданнях України; 1 стаття у виданні, що внесено до реєстру міжнародної наукометричної бази Scopus; 1 стаття у науковому періодичному виданні іншої держави (Чехія); 13 публікацій у збірниках за матеріалами міжнародних науково-практичних конференцій.

Особистий внесок у наукових працях зазначений у списку публікацій. Список опублікованих праць наведено в дисертації (як у вступній частині, так і в Додатку У).

Вважаю, що профіль друкованих видань і зміст наукових праць відображають зміст дисертаційної роботи здобувачки, відповідають встановленим вимогам до висвітлення отриманих результатів дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування».

Практичне значення одержаних результатів

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні науково-обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення податкового регулювання страхового ринку в Україні.

Згідно з Довідкою у Додатку У дисертації, основні теоретичні положення дисертаційної роботи були впроваджені у навчальний процес Західноукраїнського національного університету при викладанні дисциплін

«Страховання», «Страховий менеджмент», «Податкова система», за програмами підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» відповідного фахового спрямування (довідка №126-28/1337 від 12.09.2022).

Про практичне значення та використання результатів дисертаційної роботи свідчать довідки про впровадження: Головного управління Державної податкової служби в Івано-Франківській області (довідка №8319/6/09-19-00 від 11.08.2021), Асоціації «Страховий бізнес» (довідка № 326/1 від 07.09.2020).

Вважаю, що частину рекомендацій представленого наукового дослідження може бути використано в практиці діяльності НБУ в сфері регулювання ринку небанківських фінансових послуг України, Державної податкової служби, об'єднань страховиків України.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій

У наукову новизну автором винесено результати дослідження, а саме:

удосконалено:

1) науково-теоретичні підходи до висвітлення сутності податкового регулювання страхового ринку як цілеспрямованого впливу держави на страховий ринок, суб'єкти якого взаємодіють між собою, використовуючи методи та інструменти податкової політики у сфері страхування (перестраховання), з метою формування прозорого й дієвого інституціонального підґрунтя ринкового страхового середовища, досягнення оптимального розподілу податкового навантаження серед платників податків і забезпечення надійних джерел формування бюджету держави, підвищення та стимулювання ділової активності учасників страхового ринку задля досягнення соціально-економічних результатів (розд. 1, с. 12-52 дисертації);

2) класифікацію інструментів податкового регулювання страхового ринку (розд. 1, с. 54-58 дисертації);

3) науково-методичні підходи до визначення детермінант динаміки оподаткування страхової діяльності, що базуються на факторному, кореляційному і канонічному аналізі (розд. 2, с. 104-128 дисертації);

4) теоретико-методичні засади оцінювання варіативності бази оподаткування страхових компаній, які базуються на проведенні композиційного аналізу із застосуванням методу «Census II», (розд. 2, с. 129-143 дисертації);

набули подальшого розвитку:

5) інституціональні засади податкового регулювання страхового ринку на основі уточнення поняття «інститут податкового регулювання страхового ринку» (розд. 1, с. 59-66 дисертації);

6) теоретико-методичний підхід до моніторингу результативності діяльності страхових компаній в контексті систематизації основних складових та ключових показників за визначеними критеріальними ознаками (розд. 2, с. 83-104 дисертації);

7) науково-методичний інструментарій щодо моделювання альтернативного сценарію оподаткування доходів (прибутків) страховиків, який базується на емпіричних розрахунках фінансових результатів їхньої діяльності та застосуванні різних податкових режимів із врахуванням еволюційних трансформацій податкового регулювання страхового ринку (розд. 3, с. 175-180 дисертації);

З наведеного переліку всі пункти стосуються спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Найбільш вагомими з них вважаю пункти 3), 4), 6), 7), які характеризуються достатнім рівнем наукової новизни та сприяють удосконаленню податкового регулювання страхового ринку України.

Науковий пошук характеризує широкий перелік опрацьованих авторкою питань і в цілому свідчить про її обізнаність щодо актуальних проблем оподаткування, які існують на страховому ринку України.

Оцінка змісту дисертації

Розділ 1 присвячений концептуальним (с. 12-33, с. 33-58) та організаційно-правовим (с. 59-78) засадам податкового регулювання страхового ринку. За результатами відповідного аналізу:

- аргументовано, що державне втручання у діяльність страхових компаній має враховувати особливості бізнес-процесів на страховому ринку за одночасного поєднання чинників, які визначають специфіку податкового регулювання українського страхового ринку;
- удосконалено класифікацію інструментів податкового регулювання страхового ринку;
- визначено етапи податкового регулювання страхового ринку;
- запропоновано визначення понять «інститут податкового регулювання страхового ринку», «інституціональне середовище податкового регулювання страхового ринку» та «інституційне забезпечення податкового регулювання страхового ринку».

Розділ 2 присвячений аналізу сучасного стану страхового ринку України та підходам до формування фінансових результатів діяльності страховиків (с. 80-104), детермінантам динаміки оподаткування страхової діяльності в Україні (с. 104-128), науково-методичному підходу до вибору бази оподаткування страховиків з позицій мінімізації бюджетного ризику (с. 128-143).

Заслужують на увагу одержані дисертанткою результати, зокрема:

- виявлено, що оподаткування діяльності українських страховиків виконує незначну фіскальну роль, та встановлено, що в структурі податку на прибуток страхових компаній найбільшу частку займає податок на валові доходи від страхової діяльності, який визначає динаміку формування чистого фінансового результату українських страховиків;
- запропоновано методику оцінки фінансових результатів страховика;
- встановлено наявність реального комплексного взаємозв'язку між основними показниками фінансової результативності діяльності страхових компаній на ринку та податковим регулюванням цієї діяльності;
- за допомогою методу «Census II» сформовано науково-методичний підхід до вибору бази оподаткування діяльності страхових компаній із найнижчим рівнем її варіативності за умови мінімізації бюджетних ризиків, а саме ризику недоотримання податкових платежів до бюджету.

В розділі 3 запропоновано напрямки удосконалення податкового регулювання страхового ринку України. Авторка дослідила процеси трансформації податкового регулювання діяльності страхових компаній в контексті імплементації світового досвіду (с. 146-170), визначила вектори підвищення ефективності податкового регулювання страхового ринку України (с. 170-187).

Згідно з проведеним дослідженням:

- аргументовано доцільність імплементації світового досвіду в модернізацію податкового регулювання українського страхового ринку, відміни подвійного оподаткування страхової діяльності, збереження податкового стимулювання операцій з страхування життя; удосконалення диференційного оподаткування перестраховиків-нерезидентів;
- на основі модельних сценаріїв запропоновано оподаткування валових доходів від страхових премій за ставкою 3-4%, та інших видів діяльності, крім страхової, – за загальною системою оподаткування прибутку суб'єктів господарювання.

Після кожного розділу та загалом за результатами дослідження сформульовано висновки, які відображають зміст дисертаційної роботи та свідчать про виконання всіх поставлених завдань.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційної роботи

Оцінюючи позитивно дисертаційну роботу в цілому, слід відмітити важливі дискусійні моменти та висловити окремі зауваження:

1. В **Розділі 1** на стор. 29 дисертації автор стверджує, що «межі державного втручання мають бути чітко визначеними, адже надмірне державне регулювання страхового ринку може призвести до зростання страхових тарифів, а відтак і вартості страхових послуг, зменшення обсягів страхових надходжень і відповідно зниження рівня капіталізації». Однак таке твердження є дискусійним, адже, з одного боку, зростання страхових тарифів і вартості страхових послуг призведе до збільшення обсягів надходження страхових премій і капіталізації ринку, а з іншого – потребує пояснення, як саме «надмірне державне регулювання страхового ринку» призведе до

зростання тарифів і вартості послуг на ринку, і чому зумовить зменшення величини страхових надходжень та рівень його капіталізації.

2. В **Розділі 1** на стор. 55 (на рис. 1.1) дисертації авторка подає класифікацію інструментів податкового регулювання. При цьому пропонує систематизувати податкові інструменти на страховому ринку за певними ознаками та наводить власну їх класифікацію за: сферою діяльності страховиків; видами діяльності суб'єктів страхового ринку; місцем розміщення та переміщення ризику в перестрахованні. Однак вважаємо, що авторці варто було б більш детально розкрити сутність кожного із запропонованих видів інструментів податкового регулювання страхового ринку та порівняти власний підхід з переліком інструментів фінансового регулювання страхового ринку, які досліджували інші автори (приміром, монографії Т. В. Яворської «Державне регулювання страхового підприємництва в Україні», 2012, стор. 40 та Л. В. Шірінян «Фінансове регулювання страхового ринку України: проблеми теорії та практики», 2014, стор. 47-48).

3. В **Розділі 2** на стор. 112 дисертації починається аналіз результативності діяльності страхових компаній та виявлення зв'язків між фінансовими результатами та факторами, що характеризують вплив чинної системи оподаткування на формування чистого прибутку.

Заслугує на увагу проведений аналіз із застосуванням методів факторного аналізу і постановка відповідного завдання (визначення впливу оподаткування на динаміку чистого прибутку страховиків за рис. 2.9 на стор. 114).

Апріорі можна було очікувати прямий зв'язок між сплатою податків та чистим прибутком, адже, відповідно до ПСБО, різниця між доходами і витратами страховика, які є наслідками звичайної діяльності та надзвичайних подій, за вирахуванням податків являє собою чистий прибуток, отриманий ним у звітному періоді. На підтвердження зазначеного, дані таблиці 2.5 виявляють, що податок на валові доходи від страхової діяльності становлять понад 70%. Проте, доцільно було б детальніше обґрунтувати в роботі вибір показників для проведення факторного аналізу.

4. В Розділі 3 дисертації однією з пропозицій авторки є доцільність запровадження диференційованого оподаткування фінансових результатів страховиків за різними ставками і видами діяльності.

В традиційному розумінні під «диференційованим» вважається прогресивна шкала оподаткування доходів: чим більше дохід, тим більше податок. На відміну від цього, в працях українських дослідників Сосиса А. і Шапиро Е. (Фінансові послуги, 2005. №4) і Л. В. Шірінян (Економіка України, 2010, №6; Фінанси України, 2010, №5) стосовно українського страхового ринку під «диференційованим оподаткуванням» розуміється оподаткування прибутків за різними ставками та видами діяльності. Саме тому, слід було очікувати, що порівняння існуючих підходів і пропозицій дисертантки знайдуть місце в дисертації. Варто було б більш детально дослідити різні підходи та окреслити власні пропозиції практичного характеру щодо формування механізму диференційованого оподаткування у діяльності українських страховиків в контексті імплементації світового досвіду.

5. В параграфах 3.2-3.3 авторка формулює сценарії оподаткування доходів (прибутків) страховиків та визначає їх альтернативи в контексті збалансування інтересів страхових компаній та держави. Однак робота значно б виграла, як би пропозиції дисертантки щодо оптимальної величини податкового навантаження страховиків за пропонованим сценарієм були підтвержені певними розрахунками, що демонструють не лише фіскальну ефективність для держави, а й привабливість для власників страхового бізнесу.

6. На стор. 186 дисертації авторка зазначає, що «в умовах війни та післявоєнний час страховий ринок зазнає суттєвих змін, пов'язаних, насамперед, із зниженням попиту на більшість видів страхування». Вважаємо, що таке твердження потребує додаткового підтвердження та доведення, адже аналіз страхового ринку в період впливу воєнних ризиків на функціонування страхового ринку в роботі не проводився.

Загальний висновок

Висловлені зауваження не зменшують загального наукового та практичного значення результатів роботи і не змінюють загальної позитивної оцінки дослідження.

Дисертаційна робота Гузели І. А. є науковою працею на актуальну тему, яка має елементи наукової новизни, містить особистий внесок дисертантки.

За рівнем та обсягом проведених наукових досліджень, їх актуальністю, науковою новизною, практичною цінністю, рівнем та кількістю публікацій, дисертаційна робота Гузели Ірини Анатоліївни на тему «Податкове регулювання страхового ринку України» відповідає спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Офіційний опонент

Доктор економічних наук за спеціальністю
08.00.08 – гроші, фінанси і кредит, професор,
завідувач кафедри фінансів

Національного університету харчових технологій

Лада ШПІНЯН

